

A magyarországi barokk építészet kezdetei szempontjából bőséges és fontos forrásanyag található a herceg Batthyány család egykori körmendi levéltárában. A különböző levéltári egységekben megbúvó, építészeti vonatkozású iratok azonban csak egy részét alkotják annak a hajdan rendkívül gazdag művészettörténeti és gazdaságtörténeti anyagnak, amelynek elpusztult és a levéltári forrásokat kiegészítő része csupán néhai Iványi Béla másolatai jóvoltából ismert. Az utóbbi a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjának adattárában található.

A közreadott tíz, 1636 és 1653 között keletkezett megállapodást — amelyből egyesek szerződés jellegűek, mások árajánlatok — Batthyány I. Ádám (1609-1659) kötötte különböző mesterekkel. A családi birtokokat húsz éves korában kézbevevő I. Ádám rendkívüli eréllyel és kellő tehetséggel nem egészen egy évtized alatt úgy szervezte át uradalmait, hogy az azokból származó jövedelme lehetőséget adott számára várai és kastélyai átépítésére. Iratai között fennmaradt egy évszám nélküli, tartalma szerint azonban 1643 körül készült *Memoriale*, amely az 1634 és 1643 között kötött szerződéseket, megállapodásokat az építőmestertől az asztalosig és a nyereggyártóig felsorolja.¹ Ezek a korabeli fogalmazás szerint a *Végezés* vagy *Conventio* nevet viselték, bennük a vállalkozó mester kötelezte magát a részletesen felsorolt és meghatározott munka meghatározott bérért való végzésére. Az alábbi megállapodások közül nyolcnak a szövege eredeti levéltári forrásból, kettő Iványi Béla másolataiból származik. A szöveggözlést a levéltári jelzet után az idézett *Memoriale* és egyéb levéltári, illetve bibliográfiai adatok értelmezik.

1. A.

Évszám és mesternév nélküli, a németújvári várra vonatkozó megállapodás

Külsőjén: Nemetújvári varban a' minemeő kübeöl valo épetések kivantatnak.

Belül: Az minemő keöböl valo Rakas, és Építés az Nemeth Vywari Varba kévantatik, annak rend szerint valo fel iedezése, etc.

1. Az örök Palotában kevantatik Padlas ollý, hogy kepekkal legýen ekesétve io mogyaval, ahol az ablakokat, Aýtokat, és kéményeketis szép mogyaval fel kell raknj.

¹ OL P 1322. 122. cs. Építési iratok, ff.13-63.

2. Emellett a' Pallota mellet, egy Gradicsotis kell raknia, mellő Gradics mellet ket kis Botocskais léssen.

3. Az Bastyan penigh egy Galleriat kell raknia, olly magasan, az mint az előbeni rakas vagion.

4. Az lakatjarto haz mellet valo folyosot el kell rontania, az mennire kévantaték, és mas képen raknia; Azonkiuöl az konha felett valo Botton altal keö falt raknia, és egy kéméntis.

5. Item. Uram eö Nagysaga iaro és szolgalo hazaban, egy Cziga formaravaló gradiczotis kell raknia.

6. Az hol a frauzimer lakik, ott egy folljosot mind altal, kell raknia, mellő folljoson altal kapolnaiabanis iarhatni, és kezebsö keö falt a mennire kévantatik el rontania, és más képen kell uionnan fel raknia. e mellet az kéz hazbanis botot czinalnia.

Ettul az megh nevezet munkatöl kevanom fizetise elsöben f. 1900.

Az Palliroknak valo lako hazat, ezenkéuöl az munkas embereknekis Quartirt es fát.

Item az Mesternek itelt ittalt elegendöt, és amikor ide vagy penigh amoda kelletnik menni, alaia valo rendelt szekeret. Az laikaufert, egy Startenyak io bort, és az megh neuzet munkahoz valo elegendö Materiall, es kolemb kölemb fele Instrumentomokat.

Ehez az meghneuzet épetéshez, kévantatik

Tegla.

No. Szasz Ezer.

Mész.

Az Stukatur munkahoz kis apro Vas Szegeket kévantatnak. No. tiz Ezer.

Azonkouöl lécz Szeghis kévantatik tiz Ezer.

Vas drotis kévantatik fél Maza.

Gibst tiz Maza.

Vas kö falt foglalat Ött. Mazat.

Mai lelőhelye: OL P 1322. 122. cs. Építési iratok, ff. 15-17.

A németújvári vár átépítésére a *Memoriale* szövege szerint 1636. május 10-én szerződött Batthyány: *Johann Batista Orsallal valo Végezésünk az Uyuári Várunkk renovállása feölleöl.* A megállapodás időpontja tehát ezt követő, 1636 tavaszára tehető. A vállalkozó

Giovanni Battista Orsolini bécsi kőművesmesterrel azonos, akit az egyéb források Orcz, Orsi, Orsal, Orsolini néven említenek.² — A szövegben az áthúzások és javítások Batthyány I. Ádámtól származnak.

1. B.

1637. április 1. Mesternév nélküli, Németújvárra vonatkozik

Memoriale.

1. Az v̄yuari Haszak Renoualasztól, es az Bastiat földel alla vetelet az könyhaigh az palotát megh csinálni gipszel, es egieb kömiesnek való munkaiatol, adok attaliaban az pau masztárnak. fl. 900.

2. Az v̄y haszaknak az Meniezetit megh csinálni gipszel es messzel es pincze Botoszasatol, es egieb munkaiatol. adok nekije. fl. 500.

3. Az ūyvar̄y Bastiakot megh fotoszgatni es ugi csinálni hogi földel alla vehesék, es az v̄y pallotától fogva az könyhigh csak egi skarpat rakni es vallam̄y kéméniek es pagimétomoszasrol adok. fl. 1000.

4. Azoknak az epöleteknek az fölire adok néki lāykafot. Tall.50.

Ittem Bort startiniakot. 6. Teszen Ako 60.

Ittem Buszat mutot: 1/2. Teszen Cub.8.”

Mai lelöhelye: OL P 1334. 17. cs. Vegyes számadások, f. 228.

A *Memoriale* szerint 1637. február 15-én *Ez is ezen Paumászterrel való Végezés az Uyvári Epületrül való*, tehát ugyancsak Giovanni Battista Orsolinivel, az előző megállapodásban vállalt munka befejezésére és egy további bástya építésére kötötték.

2.

1637. április 1. Mesternév nélküli, Rohoncra vonatkozó megállapodás

Memoriale.

1. Az Rohonczi varban az m̄yt epetetek, az mint vegeztem az Paumaszteral, minden nemö kömiesnek való munkaiatol es ahosz való kö szegesetis magara veven adok neki készpénst, töle. fl. 5500.

² Lásd THIENE-BECKER: Allgemeines Lexikon der bildender Künstler. XXVI., 59-60.; Alexander HAJDECKI: Die Wiener Bau- und Maurermeister des Namens Caneval. In: Jahrbuch der K. K. Zentral-Kommission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. Wien, 1904. 261.

2. Azon épületnek az fundamentom asasatol es egib követ és földének el haniasatol es Hordasatol inned amoda, adok neki fl. 450.

3. Az ep[ületnek az fölére adok neky laýkafot Azon kivol Tall. 50. Ittem Bort startinýakot. 5. Teszen Ako. 50. Ittem Buszat Mutot. 1. Teszen Cub. 16.

Mai lelőhelye: OL P 1334. 17.cs. Vegyes számadások, f. 228.

Az előzővel azonos papírlapon levő, azzal együtt kötött megállapodás Giovanni Battista Orsolini bécsi építőmesterrel.

3.

1637. február 3. Giovanni Battista Orsolini, Dobra vára átépítésére

Külsőjén: Az Bécsi Pau Maýszternek belől megh irt Dobraj épületektől való kiuanságáha. 1637. die 3. February

Belül: (Égett, jobb felső sarka a szöveg egy részével hiányzik)

Anno 1637 . . . Az Bécsi Fundálonak Johan . . . Orcznak kiuanságáha az Arok fölöt ualo. 3. Boltul, s azok fölöt ualo egy Palotatul, a Bastýán kiuüll, minden hozzá tartozando épületiuel, Falastromozásual és fejezetetésuel eöt ezer s két záz Rénes io pénzü.

Gabonat ugý mint Rosot s Buzát Mutot No. 4.

Konyhára ualo Főzeléket minden félét Ugýmint Semlye. . .

Arpa kását, Borsot Lenczett. etc. Cub. — 24.

Bort Startin N: 4.

kőuér Artan N: 4.

Tehén hus, Mása N: 10.

Vaý Mása N: 2.

Saýt Mása N: 4.

Az Pallérnak étele itala a Tisztarto Asztalánál ugý mint ebedgýe vacsorája, s — azonkiuüll Fölöstököme es usonára egý egý meszelý bora és egý egý Feier Czipo keniere.

Ágýa Tisztesseges.

A kúmiéseknek magán ualo házak legien a kiben szállások lehessen. Eő magának pedigh mikor ide jeön, tisztesseges Asztala es Ágýa es azonkiuüll szekeret érette küldenj mjkor ide köly jeönj, es mjkor innéd el megyen el uitetnj Uýuarigh s- Rohonczig. Záz Tallért Laýkaffott.

(A hátsó oldalnak a bal felső sarka hiányzik)

.....encze Boltozásatul,

.....padimentomozásatul

Tűzhelytül, es 3. Kemencze Lábak czinálásatul, kiuánságha Tallér: 100.

Bor Startinÿak No. 1.

Ugyan azon Konÿha elöt es a fölöt ualo. 3. Folyosoktul, s-az Legh Fölseö házak épületitül kiuánságha Renes 450.

Bor Startinÿak No. 2.

Laÿtt kappnak Tallér. 25.

Mai lelöhelye: OL P 1322. 122.cs. Építési iratok. f.15-16.

Az ebben az esetben Johann ... Orcz-nak írt bécsi Orsolini mester *fundáló*, tehát a korabeli szóhasználat szerint egyszemélyben tervező is volt. Orsolini a Batthyány I. Ádám által 1636-1637-ben a németújvári váron és a rohonci kastélyon végeztetett építkezéseinek egyben tervezője és vállalkozó kivitelezője éppúgy, mint az ebben az időben még Batthyány anyja, Lobkowitz Poppel Éva kezén levő dobrai vár esetében is.

4.

Évszám nélküli, Carli és Dordo építőmesterek a németújvári kolostorra és a várra vonatkozó megállapodása

Külsején: Paumaszter Carli es Dordo kivansaga

Belül: Az Paumaszter Carlÿ az klastromal valo Sanctuarium Teöresetÿl és epeteseÿl, egÿ Penzel sem akar kevesebet Uennÿ az elleöbenj be adatot. memorial szerint hanem az Buzaban engedet el Tiz keöblet.

Az Dordo az Bastiaban leueö Bolt czinaltatassatul keuan kesz penzt hat arany Laikaufft s magannak egy pint ó bort. negÿ szolgálaiának. f. 100.

mindenik személyre napiaban egÿ Pint bort, Robotost mindennapra Persona 10

ezen Bolthoz keöl Foglalo Uas.

No 6:

Az Patentius Gaspar szállasan valo nagy boltnak Boltozasatul. az mint az Abriz vagon keuan kez penzt	f. 200.
Laikaufft	8 0 .
maga szemeliere napiaban oh bor Pint 1	
Buza	cub 15
es Robotosokat.	
Mind kétt rendbeli munkatul Teszen	f. 300. R 250.
laikaffot	f. 78. R 21.
Buszatt Cub: 15. Teszen	f. 15. Cub:10.
Ó Bort maganak, napiaba'	pint: 2.
4. szolgálainak, napiaba'	Pint: 4.
10 Robottos minden napra	

Mai lelőhelye: OL P 1322. 122. cs. Építési iratok, f. 49.

A középkori eredetű kolostor szentélyének bontására és a vár egy bástyájának, valamint egy helyiség boltozására kötött szerződés. A *Memoriale* szövege szerint: „Anno 1641. die 10. Augusty. Ugyan ezen Carlo Rudekkel valo végezés, az Uyvárj Kolostromnak építése felleöl” és „Anno ead. die 14. Septembris, Batista Dordóval való Végezés, az Uyvári Munkáruul.” A két vállalkozó a Carli, Carlo Rudek, másutt Rodek és Giovanni Battista Dordo nevet viseli. Az első mester neve helyesen Batthyányhoz 1642. augusztus 28-án és szeptember 24-én írott levelei szerint Carlo Retacco, Retacho, a Batthyány I. Ádám építkezésein először 1639. április 18-án feltűnő Simone Retacco bécsi építőmester (OL P 1322. 122. cs. No. 39. f. 2v.) rokona és a *Memoriale* egy 1640. augusztus 9-én a németújvári vár egy bástyájának építésére kötött szerződése szerint éppúgy pallérja, mint Giovanni Battista Dordo. — A németújvári kolostor és a vár építésére 1641. július 24-én Bécsben kelt levelében Filiberto Lucchese küldött Batthyánynak 2-2 rajzot.³ A közölt megállapodás időpontja tehát 1641. július 24. és

³ OL Batthyány lt. Missiles 29919. Idézi GARAS Klára: Az olasz mesterek és a magyarországi barokk térhódítása. = Magyarországi reneszánsz és barokk. Szerk.: Galavics Géza. Bp., 1975. 227.

szeptember 14. közé helyezhető. Lucchese már első, Batthyányhoz írott és 1640. augusztus 27-én kelt levelében említi *Maister Simont*, aki ezek szerint Orsolinit követte Németújvár és Rohonc építésében.⁴

5.

Évszám nélkül, Filiberto Lucchese a rohonci kastély kápolnájáról

Külsején: Filibertanak a kivanságha az Rohonczi kapolnarol.

Belül: Notta di quello merita L'opera di stucho che si a' da fare nella Capela nel Castello de Rechaniz come segue.

1 Prima Logiamento per Li stuchatori et lauorati.

2 Per ogni stuchatore se' gli data tanto pane e' Vino come si da a' M. Carlo Rettacho

3 se gli data 400 libre di Carna di manzo et se gli la data di mano in mano secondo il loro bisogno et se fara una tersora e' se tagliata sopra detta Carna

4 se gli data 3 Galine La settimana

5 in giorno di quadragesima se gli data le pitande di La Cucina dell III^{mo} Sig. Conte a' Vero di la cucina di Conte si da al Palero

6 All'iuernata che posono Auere stua et legna di schaldarla il medemo Legna per schaldare doue Auerano di Lauorare

7 Sale per il loro bisogno

8 se gli data 4. stara di farina di formento bianco

9 se gli data 1 libre di smalzò la settimana

10 se gli data tutti gli Matteriali et Equisiti bisogneuole per detta opera

Seguita il Paramento

1 In denari Contanti . . . 300 f.

2 Vino 100 Emeri di Vienna et condotto a detta Citta per che siano Vini boni che se ne posso Cauare il denaro

3 Sei mutti di Auena

4 tre mutti di frumento

5 doi Porchi Grossi

⁴ Személyére és 1627-1646 közötti működésére ld. THIEME-BECKER i.m. XXVI. 187; Österreichische Kunsttopographie XIV., Wien, 1914. 169.; Martin RIESENHUBER: Die Kirchliche Baukunst in Österreich. Linz, 1924. 260. HAJDECKI i.m. 257-264.

(Hozzátűzött lapon:)

Nota.

1. Keványa maganak és munkásoknak Lako hellýt és agýat, mellýell Contentus lehatt.

2. Masodczor kevannya maganak es minden munkasnak minden napra 3 czipo kenýörött 2 Font Hust. 3. Idcze Bort es minden nap minden legenire es munkasra egy Tikott.

3. Avagy penigh, minden napra agýanak mindeniknek a' menni font hust kevannya mind addigh mégh 400 font Husra tellýek az szama. és minden hetre minýaioknak harom Tikott avagy Kappant.

4. Bött napokban penigh Uram eö Naga Konýhajaröl minýaiokk enni etelt, az mint mostani Pallérnak iar

5. Telýben penigh ha munkalosznak az kapolnaban kevantatik, hogy ottan kemencze legen hogý annal inkább benne munkalothassék és lakhassékis, ha penigh nem munkalosznak kevanya külömb Hazat mint moganak, mint penigh munkásoknak es ahoz elegeo fatt futteni valot.

6. Kevannya 4 köböll tiszta Buza lisztet, minden hetre egy font vayatt, es Uram eö Nagatul minden hozza ualo Materialt, amelly kevantatik.

7. Kesz Penzeöl kevanya L 300.

8. Kevanya 100 Startin Bort mellýet Biczben fel uitesse Uram eö Naga

9. Kevanya Hatt Mutt Zabott. 3 Mutt Buzat. és két jo keuerý hizlalt Artanýt. es minden nap harom Gyertýat, ha penigh iell munkaloszik annj gyergat kevanya menni szukseges léssen.

(A hozzátűzött második lapon:)

Hátán: Filii Bertual valo alkuuas és kiuansaga, az kapolnatull Rohonczon, 1640.

Elöl:

1. Az Abriss mellyik szép keteö kezöl azt külömben nem csinalthaty
a fl. 550.

2. Az masik Abrisst penigh csinalya fl. 400.

3. Minden legényre ualamenni munkaloszik kevanya napiaban 2. Czipo kenýeret. egy egy Pint Bort. egy egy font Hust, minden legényre hét számra három Tikott avagy kappant. ezen keuöl minden legényre hét számra két font Barany auagy Boriu Hust. Ismét hét számra egy Oktall Arpa Kasat. Eböl amennj az itekben kevántatik.

4. Beött napokban minyiaoknak egy funt Vaÿat. Saÿtott. egyet. es egy uagÿ két Tall étek beötti eleseeghból.

5. Minden materiall ami kévantatik, Vagÿ mint Gibsz. Vas szeg és Mész a mennj kevantatik. Ezenkeuöl: Elegendeö Zurachert. Ismét Fekete feuenÿt kezensegest

6. Feiér feuenÿt a mellÿről Nagdnak emlikezet. Ismét Nadat. Vas veszött.

7. Laikafott 10 Arany es egy Hordo Bort, mellyet Beczben uitetnj kevánÿa. Lukasz Filiberta.”

Mai lelőhelye: OL P 1322. 122. cs. foliáztalan, a f. 16-17. között

A *Memoriale* erre vonatkozó szövege: „Anno 1640. die 8. 7bris. Bécsi Stukátor Filiberta Lukasz Conventioja: az Rohonczy Kápolnárul valo.” Az eredeti olasz szöveggel, amely minden bizonnyal Lucchese keze írása, és annak két változatú korabeli magyar fordításával valószínűleg azonos az 1640 szeptember 8-án kötött megállapodással.⁵

6.

1653. február 10. Meg nem nevezett építőmesterrel kötött megállapodás a körmendi kastély átépítésére

Anno 1653: die 10. Februarij.

Az Keörmendj Vár Epületrül valo Jedzés, s-atul az Paumászter mit kíván.

1. Az Kapun a'mint bé mennek atul az Darabtul, tudnj illik Kaputul foghvást, ... (*Kitört papírrész*) ... Háza felé valo Básttyáigh, kíván az Paumászter ... f. 450—f. 400

Item az Kapu feőleőt valo Tornyot, és az Keöteö Vasokat beleie vonnj mindenképpen.

Item az kis Kerék Básttyát kibem az Páterek száláltanak a' mikor oda mentek, feöllyeb raknj jó modgiával annak rendj szerint.

Item az Gradicsnál csinalt az Pitvarban egy Bóltot.

Item azon az renden az hólot mostan munkáloszik kívül, ió modgyával megh vakollyon, az váras felleől. Mind ezért kér ... f. 100.

Item Bort Ako 10 — megh atták már.

⁵ Lucchese és Batthyány I. Ádám kapcsolatára lásd GARAS Klára i.m.)

2. A másodiktül, tudnya illik az Kerengő Grádicstul fogvást
Palotához valo Básttyáigh, kéván f. 370—f.340

3. Az harmadék eöreogh Darabtul, tudni illik a' hol az Palota lészen,
az másik Básttyáigh . . . f. 620—f.560.

Item az eleöt Láb fakon vólt az Follyosso, de az utan mind Keöbeöl
lészen rakva: Kényeres Ház, és más Kamorákis lesznek ezen a' helen.

Summa facit —f.(!)

Ezenkívül Aldomásra kéván, Tall: 40. ft: f. 60.

Bort Uyvári Startinyákkal No: 2 f. 36.

Buzát, és Rótot Cub.No:30. f. 45.

Item hizlalt Artány No: 2. f. 10.

facit: f. 151.

Az Palérnak az eő Itallyát, s-Etelt az szokás szerint.

Az Epülethez Robotost, és Rabot az mennj kívántatik.

Item kévántatik ehez az Epülethez.

Keövágo Kapa No: 12.

Vas Lapát No: 12.

Mész kevereö Kapa No: 2.

Keömiesnek valo Feisze, 2.

Nagy hoszu Fűrész, No: 1.

Kis Fűrész No: 1.

Vas dorongh az kivel teörnek és rontnak, 1.

Nagy Vas Peöreöly. No: 2.

Rostély az ki által Feövént hányák, 2.

Léc szegh mindeneö Falbélj állapotnak
eösze szegezésére No:5000.

Mint egy 80. Startinyák Meszet az Epülethez.

Deszka az Arcussok, és más eggieb állapotok csinálássára No: 400.

Az mennj Téglá, és Mész kívántatik az Keörmendi, és Czákánj
Epültre.

Tégla Keörmendhez kévántatik No: 70000.

Mész ugian ide Keörmendhez, Tiz Kemenczével.

Czákánhoz.

Tégla kévántatik, No: 30000.

Mész másfél Kemenczével, a' mint Uyvárrat égetik.

Keörmenden az Tislér Munkához az mennj Deszka kévántatik.

Lészen Ablak Rám, Eöreogh, és kiczin No: 30.

Kévántatik ezen Rámokhoz Teöl faából

valo eöreögh Lécz,	No: 100.
Item apro Lécz	No: 200.
Lészen Aito (:a' ki nem paraszt:) örögh, és kiczin.	No. 21.
Kévántatik ezen Aitókhoz,ugy mint Aito ragasztókhöz temerdegh (<i>a lap szélén: feőnyeő</i>) Deszka	No: 50.
Kozépszereő Feőnyeő Deszka	No: 50.
Item Vékony Feőnyeő Deszka	No: 100.

Keörmendj Vár hoz valo Tislér munkának feöl irássa.

Az alsó Contignatióban, ugy mint Tisztarto szállásan lészen egy Ablak Rám: Ennek az magássága 4 1/2 Suech, 4. Czól. Szélessége pedig 4 1/2 Such, és 5. Czól.

Item 5. Ablak Rám: Ezeknek magássága 4 1/2 Such, és 4. Czól, szélessége pedig, 3. Suech, és 5. Czól.

Item Runtelban 3. Ablak Rám: Ezeknek magássága, és Szelessége 3. Schuh, és 1. Czól.

Item ott alat léveő Aito lészen No: 5. Ezeknek az magássága 5 1/2 Suech, 1 1/2 Czól: szélessége pedig 2 1/2 Such, 3 1/2 Czól.

Item az alsó házokban lészen Aito ragasztó No: 5. Ezeknek az mélysége 10 Czól, ugy mint az négynek, s-egyiknek mélysége egy Schuh.

Item Bóltban valo Aito No: 4. ezeknek az magássága 5. Schuh, és 1. Czól, Szélessége pedig 2 1/2 Schuh, és 4. Czól.

Item kis Runtelban 2. Aito,: Ezeknek a' magássága 5. Schuh, 7. Czól, szélessége pedig, 2. Schuh, és 1 1/2 Czól.

Ezen Aito ragasztóknak a' mélysége 101 Czól.

Az feölseő házakban léveő és az alsó egy Aitóval együt, vagyon Aito No: 7. Ezeknek az szélessége, és magássága mind egy:

Ugy mint magasságh, 5 1/2 Schuh, szélessége, 3. Schuh.

Ezen Aito keözeöl, az négynek a' mélysége, 10. Czól, s-az háromnak pedig 1 Schuh.

Item az feölseő Házokban léveő Keöbeöl valo Aito Ragasztók:

Ezen aitoknak a' magássága 5 1/2. Schuh, szélessége, 3. Schuh, az Keönek a' mélylsége 1 1/2. Czól.

Item 15. Ablak Rám. Ezeknek a' magássága 4 1/2 Schuh, és 4 1/2 Czól, szélessége 3. Schuh, es 4 1/2 Czól.

Mai lelőhelye: OL P 1322. 111. cs. Leltárak, no. 31-54., f. 974/h-i.

A vállalkozó építőmester, aki pallérjával és legényeivel szerződött, azzal a *Paumaszter Karli, Kümies Carly, Karly keömies* néven sok iratban említett mesterrel azonos, aki 1649 és 1657 között Németújváron, Szalónakon, Rohoncon, Csákányban és Körmenden dolgozott Batthyány I. Ádám építkezésein. Személye valószínűleg azonosítható *Maurer Meister Carlo della Torre*val, a már 1650-ben Bathyány-szolgálatban álló építésszel. 1653-1654-ben ő építette a körmendi német őrség kaszárnyáját, 1657-ben a tervbevetett rohongi templomhoz készített tervet, az 1660-as évek elején pedig Batthyány I. Ádám húga költségén a szombathelyi domonkosok templomát és kolostorát tervezte és építette.⁶

7.

Évszám és mesternév nélküli, a németújvári várra vonatkozó megállapodás

Külsején: Nemeth Vywari Jedezes az belül megh irt munkatol mit kivan az kümies

Belül: Az Bastyanak Fundamentumbol uionnan valo epolesire, menni koltsegh kevantatik az keömuesekert, es az kezhez egymas hordo emberekert, az Rabokon kouöll kiket eö Naga rendell Meszet, kouet, Teglat hordani. ez illyen munkatol kivanya Paumaszter f. 2800. Renyes forintot, es Laikaufott, 50 Tallért, 4 Startin jo bort, szinten Beczben fel uinnj.

Item tartozik Paumaszter 12 jo keoes keoszikla vago embert tartani kik az keo sziklat minden ket felöl vagni fognak egész az ó Bastyaik, es ott is a hol az Vy Bastya leszen, ehez az munkahoz eo Nagysagais tartozik embert segetseggöl adni Ezert az munkaert kevannya Paumaszter 600 Renyes Forintott es Laikaufott 25 Tallért. egy Muth Buzat 2. Startin jo bort szinten Beczben fell uinni.

Item az Eorogh Bastyanál két Pinczét Bodhaitással epeteni, es az Toronytól fogua egész felseö kapuigh Bothaitast fel uenni, ez illyen három Bolthaitastül, kevannya Paumaszter 400 Renyes forintott ket Startin Bort, es egy muth Buzat Beczben fel uinni.

⁶ KÁDÁR Z.—HORVÁTH T. A.—GÉFIN Gy.: Szombathely. Bp., 1961. 149.; KOPPÁNY Tibor: A körmendi várkastély átépítése a 17. század közepén. Ars Hungarica, 1982/2. 231.

Item. Az Tisztatasatul, es az keőfalaknak ahol kevantatik fodozasatöl mind az Uő es az ó Varban, akar az Bastyakban akar penigh egykib keőfalakban, es az Oregh Bastyaban Lakotiartohoz mellet ottis szökség hgy az köfall vastagon Tisztitassék, es fodoztassék az mint eő Nagysaga kevannya. De az Varos feli ket Bastya igy marad, az mint uagyon, Az kis Bastya penigh magassaban epetessik es fel utessik, az Kerthez képest, es itt allat be rakatassék, ez illyen munkatöl keuanya Paumaszter 2500 Renyes forintott Lai Kauffott 25. Tallért. 3. Startin Bort. es egy Muth Buzat Beczben fel uinni. Az Pallernak szokas szerint mindennap itell, ittall, munkasoknak lako helyt, es fat.

Ehez az epülethez tartozik Uram eő Nagysaga minden fele Eszkeszt es Instrumenta ualamenni kevantatik kezekhez az munkasoknak rendelni.

Summa Summarum teszen ez ebben az Varban valo munka
 kész Penzt f. 6300
 Laikauff penigh teszen f. 100
 Harom Mutth Buzat.

Tizen egy Startin Bort.
 (A hozzá mellékelt külön lapon:)

Kivülről: Mennyi munkához a' mint az Abriz uolt es mit kivan hozza az kimies.

Belül: Az mint az Abriz Uagion ahoz keuan.
 Meszet. Startinyak No. 12
 Teglat. N. 12000
 Keöuet Eöle N. 8
 Azon munkatul kesz penzwl keuan f 120
 Laikauff f 30
 es ahoz mindenap Robotost.
 Az Alcz keuan az Fedelehöz
 Szaru Faat par No 36
 Gerenda szal No 36
 azonkiuöl Eőreg h fa szál No: 8

Mai lelőhelye: P 1322. 122. cs. Építési iratok. f. 48-50.

Az építőmester személye nem azonosítható, csupán az tudható meg a szövegből, hogy bécsi. A megállapodás valószínűleg az 1650-es évek elejéről származik.

8.

Évszám nélküli, Abondio Bolla kőfaragóval a rohonci kastélykápolnához kötött megállapodás.

Mit kívant az kőfarago az Rohonczi kápolnaban valo munkatol.

Memoriale az mint az Abundi Bolla keő farago itt ualo Rohonczy kapolna tsinalasatul kéuan uram eő nagysagatul.

1. Egesz kapolna feier es fekete marmor keöböl pauimentimozasatul, az mint az Abresz mutatya kéuan in paratis jo pinzeol f. 200.

(*Más írással:* „etül jo kett startinyak oh bortt: Gereczig uitesse w nagysaga, az melj szekereken a köveket alla hozhattják.”)

2. Az oltar keröl ualo feier keöböl oszlopok tsinalasatul kiuan in paratis jo pinzt f. 50.

(Kesz pinsz f. 60)

3. Hogyha penigh uram eő nagysága nem egisz kapolnat akarna pauimentomoztatnj, hanem tsak oltar keröl az feier oszlopokkal és oltar keröl ualo gradiczall együtt, tehát kéuán in paratis jo pinzeöll f. 150.

4. Az Uywary kapolna aioto tsinalasatul, ha azt Dobran tsinalatya eő Nagysága, tehát kéuan napiaban minden legenyre 3 czipo könyeret es egy pint bort, es in paratis jo pinzeöl f. 20.

5. Egy ablak tsinalasatul az mint az Abrisz mutatya az szerint keuan jo pinzeöl f. 5.

6. Az teöb munkatt az mint illet, migh ez felölmegh irt munkat uigheen uiszem, akor teöbiröl uram eő nagysagual concludalok.

7. Laikaufert kiuan fély stertinyak bort.

8. Két hordo bort is az felöl megh irt fizetisemben el ueszen eő nagysagatul, akar o, akar uj bor legyen, ha eő nagysaga kepesz szerint ide agya.

Mai lelőhelye: MTA. Művészettörténeti Kutatócsoport, Adattár, Iványi Béla másolata Az eredeti 1956-ban elégett.

A Filiberto Lucchese által tervezett és Simone Retacco által megépített kápolna kőfaragó munkáit tartalmazó szerződés. A *Memoriale* szerint Batthyány 1639. április 9-én, 1641. augusztus 14-én és 1642. február 15-én szerződött *Keő farago Abundával*, a szöveg ezek

közül való. Az 1639--1651 között szinte minden építkezésen dolgozó Bolla a stájerországi Hartbergből alkalmazott sok kőfaragó egyike volt.⁷

9.

Évszám nélküli, Ruprecht Rosenberg megállapodása a németujvári kőfaragómunkáról.

Kü farago jedzese, az Vyvari aprolek aytotol, anak föl irasa meg, hoga hova es meni keő aito kelletik az varban

Jedzes vram ŵ nagysága parantsolatia szerent az kŵ farago az mit munkalodiek.

Először. Az hoszu palotanak ayto ragasztot küből, az meli az szeles palotara nilik, az magassaga 6 such, az szeli 3 1/2.

Ittem az kis konihanak aitaia 5 such magassaga, 3 az szely.

Ittem az szeles palotanak aitaia kis konyha felől, az magassaga 6 1/2 such, az szely 3 1/2.

Ittem az oh palotanak kemencze aitaia, az magassaga 3 1/2 such, az szeli 2 1/2.

Ittem az kis vr ŵ nagysága hazaban, az hol bemennek, az aitonak magassaga 5 1/2 such, az szeli 3.

Ittem az szeles palotabol a hol aszoniom ŵ nagysága haza fele mennek az foliosora, annak az aitia 6 1/2 such az magassaga, az szely 3 1/2.

Ittem az ebedlő palotabol a hol az foliosora mennek vy aito ragasztot fölliöl kis pocz bene, az magassaga 2 czal heian 6 such, az szeli 3.

Ittem az idegen vrakk hazaban ahol ben mennek, annak az aitonak egy fél aito ragasztot.

Ittem ahol az Bibliotecaban föl mennek, saroknak valo likakat czinalnj vyonnan.

Ittem az vrak hazaban 2 vŷ aito ragasztot, mindeniknek az magassaga 6 such, az szeli 3.

Ittem az harmadik haz aitaian sarok likakat czinalni.

Ittem az negiedik aitohoz vŷ ragasztot, az magassaga 6 such, az szeli 3.

Ittem az öttödik aito ragazton vŷ sarok likakat kól czinalnj.

⁷ Személyére: AGGHÁZY Mária: A barokk szobrászat Magyarországon. I. Bp., 1959. 174. és ugyanő: Steirische Beziehungen der ungerlandischen Barockkunst. Acta Historiae Artium 1967. 317.

Ittem az regi ebedlő hazban, ahol az fokra mennek vÿ sarok likakat czinalni és megh tisztogatni.

Vilagos palota aitaianak vÿ sarok likakat czinalni és megh tisztitanj.

Az kéz bott aitoian megh köl a ragasztokat fordítani es vÿ likakat az sarkoknak czinalnj.

Az vén aszoni haza aitoian ragztokat megh köl tisztítani és Vÿ sarok likakat czinalnj.

Az kaponaban ahol be mennek vÿ sarok likakat köl czinalnj és megh tisztitanj.

Az dupla gradicz aitoian vÿ sarok likakat köl czinalnj és megh tisztitanj.

Mind ezen vy és o munkaert kiuanok ű nagyságátul kéz pénzt florenos Hungaricales f. 62. Midőn itten munkalkoszm auaggi itt kölletik lennem, napiaban: Bor p. 1, czipo 2.

Horperger Rüep Roszenperger
kŵ farago

Mai lelőhelye: MTA Művészettörténeti Kutatócsoport, Adattár, Iványi Béla másolata. Az eredeti 1956-ban elégett.

A *Memoriale* szövege értelmében 1640. augusztus 9-én szerződött Batthyány Rosenberggel, aki a hartbergi kőfaragók egyike Bolla mellett. 1639--1640-ben a németújvári várban, a vár alatti kolostorban és a rohonci kastélyban dolgozott.⁸

10.

Évszám és mesternév nélküli asztalos-megállapodás a németújvári várban végzendő munkára

Kívülről: Az Tislyernek minemő munkat kell Uyvarrot uighez vinni es attol mit kivan.

Belül: Az minemő munkat Uÿvarrat Veghez uinem es epetenem kell.

Elsőben, miuelhogy még Arra Valo fa itt ninczen, az Uÿ Palotaban az kipeknek fel szegezese, . . . (*hiányos*)

3. Az mi az Tornÿot illeti, elsőben otthon Rohonczon Abrisst tsinalok, minemő lészen, és ha eő Nagÿsaganak tetczeni kezdi, így az mint az Abriss lészen, úgy osztan megh szegödem. Ehez az munkához

⁸ Személyére lásd AGGHÁZY Mária i. m. 263.

két legényemet kell tartanom itten, és azokkal arra való szerszamat is kell adnom, de ö Nagysága fiai és envét hozza adja kevanok azokaet minden legényemre 1. Pint bort, 2. Czipo kõnyeret, konjharul itket, az mint masoknak is iar és agiat, az mikor penigh magam itt leszek ielen, kevanok magamnak napiaban 1. Pint bort, 2. feier Czipot, es kõnyharul itket, és ha haza kell mennem, vagi penigh onnét hazul ide, egy louat alaiam, auagy penigh szekeret: enis menteõ jobban lehet, az munkat megh kiszitem.

Mai lelõhelye: OL P 1322. 122. cs. Építési iratok. f. 16-17. között.

A mester a szöveg szerint rohonci volt. A *Memoriale*ban két asztalos szerepel, az 1637. május 20-án szerződött Motter és az 1640. július 8-án szerződõ Albrecht Kopenberger, azonban egyiknek sem említik lakóhelyét. A családi levéltár elpusztult irataiból Iványi Béla egy regesztájában 1637. május 20-áról olvasható még Mathias Hainka neve. A megállapodás, vagy inkább munkaajánlat hármójuk közül bármelyiké lehet.

Zusammenfassung

Tibor Koppány: Bauvereinbarungen und Verträge aus dem 17. Jahrhundert in dem Batthyany-Familienarchiv

Es gab reiches Material zu den Anfängen der Barockzeit in dem ehemaligen Familienarchiv in Körmend, aber diese aus kunst- und wirtschaftsgeschichtlicher Sicht äusserst wichtigen Dokumente wurden zum Teil vernichtet und sind uns aus den Abschriften von Béla Iványi bekannt. (Diese Abschriften sind heute in der Materialiensammlung der Forschungsgruppe für Kunstgeschichte der Ungarischen Akademie der Wissenschaften aufbewahrt.)

Diesmal werden 10 Archivadokumente (Verträge, Vereinbarungen und Preislisten) veröffentlicht, die die Baupläne des Grafen Ádám Batthyany I. genau aufzeigen. Er wollte nämlich, als er schon in der Lage war, einige seiner Festungen (zB. Güssing, Rechnitz) umbauen lassen und stellte eine Memoriale über seine Verträge und Vereinbarungen in den Jahren 1634-43 zusammen. Diese Memoriale kann die hier veröffentlichten Verträge in den Jahren 1636-1653 näher erläutern. Unter diesen Verträgen werden jetzt 8 aus Archivquellen, die weiteren 2 nach der Abschrift von Béla Iványi publiziert.

